

Consilierea școlară ca intervenție educațională pentru prevenirea abandonul școlar

a. Modalități de intervenție la nivelul familiei

În contextul ansamblului etiologic care intervine în fenomenul abandonului școlar, o poziție aparte o ocupă familia. Relația școală – familie a avut întotdeauna un rol deosebit de important în evoluția socială, psihică, intelectuală a beneficiarului educației (elevului). În context istoric, familia a înregistrat modificări la nivelul status-rolurilor, acest lucru având implicații directe și imediate asupra evoluției școlare a copilului. Familia, element al constructului social „se mișcă” în direcția de evoluție a societății. Acest aspect nu constituie întotdeauna un avantaj – exemplul societății românești.

Spre exemplu, migrația forței de muncă are consecințe multiple pe diferite planuri: economic, social, cultural. Se știe că dintotdeauna neînțelegerile, dezechilibrele în plan familial au constituit originea problemelor școlare ale copilului. În societatea postmodernă dezechilibrele intrafamiliale sunt și consecința migrațiilor spre locuri de muncă îndepărtate, bine plătite. Diagnozele școlare actuale realizate în vederea surprinderii cauzelor insuccesului școlar, tulburărilor de comportament, absenteismului, abandonului școlar, relevă tot mai mult impactul negativ al plecării părinților la muncă în străinătate. În momentul de față nu există statistici foarte clare din care să rezulte numărul real al românilor plecați să muncească peste hotare, cu deosebire a celor din zona Moldovei unde fenomenul are o amploare deosebită. Ținând cont că acest fenomen are și dimensiuni ilegale, culegerea datelor devine și mai dificil. Copiii se adaptează foarte greu cu lipsa părinților, persoana desemnată să-i supravegheze nu reușește să suplinească nevoile copilului, iar acest lucru se reflectă direct și imediat în atitudinea copilului față de viața școlară.

Familia joacă un rol esențial, alături de școală, în dezvoltarea și menținerea stării de bine, al aceluși echilibru bio-psiho-social atât de necesar ființei umane. În majoritatea situațiilor, familia reprezintă reperul major în conturarea opțiunii pentru o anumită carieră a copiilor. Părinții sunt pentru copii sursa primară și cea mai puternică de învățare, de sprijin afectiv și securitate. Copilul își schițează în familie jaloanele importante ale personalității sale și se poate defini pe sine prin valorile promovate de aceasta, normele sociale apreciate și puse în practică, ținuturile ei etc.

Între strategiile urmate pentru configurarea situației dorite (restabilirea situației școlare a elevului) se numără și consilierea școlară. Întrucât la cei mai mulți elevi problemele școlare se ivesc pe fondul unui dezechilibru afectiv-emoțional, principalul rol al consilierului se vedește în restabilirea echilibrului pe dimensiunea afectivă a personalității.

Motivația pentru implicarea familiei în procesul consilierii școlare este dată de impactul pe care întregul sistem familial îl are asupra elevului. Dinamica familiei se răsfrânge direct asupra comportamentului general al elevului afectând în mod special dimensiunile: emoțională, socială și școlară. Comportamentul unui elev poate fi înțeles numai în contextul mai larg al interacțiunilor familiale. Teoria sistemelor oferă, în acest sens, un bun reper teoretic. Asocierea terapiei familiale procesului de consiliere școlară, este recomandată de diferiți autori, din diverse rațiuni. Astfel Goldenberg I. și Goldenberg H. (1988) susțin că intervenția familială, în special în familiile disfuncționale, constituie cea mai eficientă metodă de schimbare a comportamentului elevului și de ajutorare a acesteia (a familiei) să dobândească / redobândească abilități de coping. Amatea E. și Brown B. (1995) au constatat că, de obicei, personalul școlar nu valorifică, în suficientă măsură, resursele familiale pentru a determina schimbări în comportamentul și atitudinile elevilor.

Scenariul clasic al derulării întâlnirilor de *consiliere familială* presupune :

- expunerea problemei, situației pentru care se caută o soluție care să fie acceptată de toate părțile;
- identificarea cauzelor, motivelor care au împiedicat, blocat, îngreunat rezolvarea problemei;
- schimb de păreri, comentarii, propuneri și idei de rezolvare;
- conturarea unui plan de acțiune și soluționare a situației.

Întreaga dinamică a grupului familial este direcționată, în fapt, spre un proces de învățare, de dezvoltare și optimizare.

Pe scurt, principalele motive care întemeiază asocierea terapiei familiale procesului de consiliere școlară sunt:

- se realizează o mai bună comunicare și coordonare între adulții semnificativi pentru elev;
- consilierul școlar poate deveni avocatul elevului, ajutând părinții (și profesorii) să-i înțeleagă comportamentul și motivațiile;
- creșterea eficacității consilierii practicate în școală (datorată și asocierii cu terapia familială), vizibilă și măsurabilă prin evaluarea schimbărilor elevului și a familiei sale. Rămâne o problemă deschisă modalitatea prin care consilierul școlar recurge la terapia familială
- se poate realiza, la recomandarea consilierului școlar, în afara școlii de către un terapeut care deține o calificare specială în acest domeniu (această modalitate ridică probleme financiare pentru familie);
- consilierul școlar recomandă agenții (organizații neguvernamentale) care au programe de terapie familială oferite gratuit;

- consilierul școlar lucrează cu familia beneficiind de supervizarea unui terapeut;
- consilierul școlar abordează el însuși familia dezvoltând un program de intervenție limitat la centrarea pe sarcină și rezolvarea de probleme (fără a avea scopuri terapeutice);
- trebuie reținut că indiferent de modalitatea adoptată, propunerea unei familii pentru terapie / consiliere este o chestiune delicată. Chiar dacă, sub nici o formă, consilierul școlar nu aduce acuzații familiei, părinții intuiesc că participând la un astfel de proces, se va afla că au o contribuție la generarea problemelor copilului, și nu doresc să se expună acestui risc. Consilierii își vor folosi, de aceea, cele mai bune abilități de care dispun pentru a convinge părinții că terapia/ consilierea familiei este cea mai bună opțiune pentru a-și ajuta copilul.

Propunerea unei familii pentru intervenție se realizează după un anumit pattern:

- ✚ strângerea informațiilor despre copil, familie și situație;
- ✚ evaluarea informațiilor și luarea deciziei pentru propunerea terapiei /consilierii;
- ✚ avansarea propunerii
- ✚ asistarea pentru înscrierea în programul terapeutic / de consiliere
- ✚ asigurarea suportului continuu pentru familie și menținerea legăturii între terapeut și școală.

Înainte de a decide dacă familia are nevoie de ajutor, prin includerea într-o relație terapeutică sau de consiliere, consilierul școlar trebuie să construiască un sistem de relații cu diferiții membri ai familiei pentru a putea culege informațiile necesare evaluării situației.

Consilierea familială reprezintă sprijinul acordat familiilor care traversează o situație de criză, funcțională sau nu, situație ce reclamă mobilizarea surselor individuale și sociale în scopul favorizării adaptării familiei la schimbare. Consilierii familiari văd orice problemă din familie ca pe o problemă ce afectează întreaga familie și nu ca pe o problemă a unei părți, a unui membru individual din familie.

Obiectivele consilierii familiale sunt :

- rezolvarea eficientă a unor probleme ale vieții de zi cu zi cu care se confruntă familia ;
- confruntarea cu situațiile de tranziție din ciclul de viață al familiei și facilitarea adaptării la schimbările impuse de acestea ;
- ajutarea indivizilor în a conștientiza anumite nevoi, emoții, gânduri negative, comportamente și situații problematice ;
- ascultarea, înțelegerea și aprecierea sentimentelor inadecvate ale persoanelor implicate în procesul de consiliere ;
- Identificarea cauzelor situațiilor problematice și a soluțiilor alternative la situația actuală;

- ajutor în depășirea situațiilor dificile inerente ciclului vieții de familie, însoțite de anxietate, frică, depresie, manie, teamă, relații interpersonale disfuncționale, conflictuale, etc.

b. Modalități de intervenție la nivelul școlii

Școala s-a situat mult timp în poziția socială de instrument de clasă, perpetuând inegalitatea între clase prin promovarea inegalității șanselor de acces la învățătură și cultură. În prezent, ea a depășit această poziție, în ceea ce privește consilierea școlară și profesională, rolul ei fiind determinant. Acesta nu se realizează doar la orele de dirigiență, ci în mod constant și sistematic prin toate tipurile de activități în școală : didactice, extra-școlare, formale, non-formale și informale. Ora de dirigiență are un rol din ce în ce mai important pentru cunoașterea elevilor, pentru stimularea dezvoltării lor, pentru informarea și orientarea lor. Profesorul – diriginte, profesorul- pedagog prin abordarea unei tematici profesionale la orele de dirigiență, prin discuțiile personale cu subiecții interesați, vor avea un rol din ce în ce mai specific pentru consilierea școlară și profesională.

Prima intervenție de dirijare și consiliere se face în perioada preșcolară. La sfârșitul gimnaziului are loc o consiliere școlară mai complexă însoțită de forme de selecție în liceu (capacitate, testare națională, admiterea în liceu).

Conceperea școlii ca o instituție socială cu multiple funcții, aptă să răspundă eficient nevoilor psihologice și sociale ale elevului, să asigure cadrul optim pentru starea sa de bine, pentru diminuarea și prevenirea tulburărilor de adaptare este vitală în societatea contemporană, mai ales în condițiile în care se înregistrează o creștere alarmantă a numărului de eșecuri și abandonuri școlare, a comportamentelor delincvente, a tulburărilor emoționale. Școala poate și trebuie să facă mai mult în direcția prevenției și soluționării problemelor cu care se confruntă.

Se pot identifica diferite *niveluri de consiliere* care se pot desfășura în școală :

- *Un prim nivel este cel al sfatului/sprijinului continuu* pe care orice profesor îl acordă elevilor, prin însăși exercitarea profesiei didactice, care presupune o comunicare continuă, directă.

Problemele care constituie temeiul acestui tip de consiliere/sfat sunt adesea cele legate strict de disciplina pe care profesorul o predă și mai rar cuprind sfera vieții personale a elevului. Pentru exercitarea acestui tip de relație se presupune că este suficientă pregătirea de specialitate și psihopedagogică a profesorului.

- **Un al doilea nivel îl constituie consilierea școlară** pe care o poate acorda orice cadru didactic care s-a format suplimentar – prin studii aprofundate sau cursuri de formare continuă și practică – pentru asemenea activități.

Obiectul acestui tip de consiliere îl constituie problemele personale/dificultățile elevilor, atât cele provenite din viața lor de școlari cât și cele din afara școlii. Consilierea nu se predă, ci se realizează sub forma unor ședințe de lucru practice, în cadrul cărora se dezvoltă un tip special de relație, relația de consiliere ;

- **Cel de-al treilea nivel de consiliere din școală** este cel desfășurat de specialiști : psihologi, pedagogi, psihopedagogi, psihosociologi, fiind vorba de asistență psihopedagogică calificată acordată elevilor prin Centrele de Resurse și de Asistență Educațională, respectiv Centrele Județene și Cabinetele Școlare și Interșcolare de Asistență Psihopedagogică.

Astfel, printre modalitățile de intervenție la nivelul școlii se identifică:

a). Consilierea școlară;

b). Condițiile generale ale reușitei școlare;

c). Rolul profesorului în prevenirea și combaterea abandonului școlar.

a). Consilierea școlară are o importanță foarte mare și constituie un instrument socio-pedagogic și economic foarte important al societății moderne. Ea se realizează în școli, în laboratoare de consiliere școlară și prin mass-media. În condițiile societății contemporane ea are în vedere asigurarea de șanse egale în formarea și dezvoltarea personalității. Ținându-se seama de diferențierile obiective ale potențialului genetic și psihic al indivizilor, dar și de deosebirile eforturilor depuse și a rezultatelor obținute, consilierea școlară nu-și propune egalizarea performanțelor și eficientizarea pregătirii lor. În funcție de necesitățile social-economice contemporane și de perspectivă privind forța de muncă și specialiștii necesari, apare în mod obiectiv și selecția școlară și profesională prin intermediul examenului-concurs, bazat pe competiție. Dar consilierea nu trebuie condiționată definitiv de selecția școlară.

b). Din multitudinea condițiilor de care depinde reușita școlară se desprind câteva cu caracter general:

- Calitatea instrucției și educației din primii ani de școală – esențială este formarea deprinderilor intelectuale, trezirea interesului pentru muncă, adaptarea la cerințele învățaturii, ale activității și vieții școlare și cultivarea aptitudinilor și atitudinilor școlare ;
- Activizarea elevului în procesul însușirii cunoștințelor, intensificarea participării lor la realizarea obiectivelor și sarcinilor școlare – prin participarea elevului se realizează angajarea

efectivă a potențialului sau, a resurselor intelectuale și a întregii energii spirituale de care dispune pentru îndeplinirea optimă a sarcinilor școlare;

- Evaluarea corespunzătoare a activității de învățare – importanța evaluării este maximă mai ales dacă progresul la învățatură al elevilor se oglindește și în faptul că „aprecierea făcută de profesor, interiorizată de elev, devine autoapreciere„ (Vasile Pavelcu);
- asigurarea unui climat afectiv corespunzător – este condiție necesară pentru crearea unei stări necesare învățării, a stării psihice de pregătire și mobilizare a elevilor, atât în realizarea cerințelor firești ale muncii instructiv-educative, cât și în depășirea dificultăților întâmpinate.
- Sporirea rolului cadrelor didactice în conducerea procesului învățării – creșterii rolului elevilor în procesul învățării îi corespunde implicit sporirea rolului și funcțiilor didactico-educative ale cadrelor didactice;
- Sporirea rolului învățământului preșcolar;
- Stabilirea unor relații strânse de parteneriat între școala și familie, deoarece pentru mulți elevi factorii eșecului școlar se situează în familie și nu în contextul școlar;
- sprijinirea școlii, care trebuie să asigure resursele materiale și umane corespunzătoare unui învățământ de calitate: dotare cu laboratoare și echipamente moderne, cadre didactice calificate și motivate în activitatea lor;
- programe școlare de calitate, periodic revăzute și îmbunătățite, un climat școlar stimulator;
- Proiectarea unei acțiuni de orientare școlar-profesionale adecvate, care să se desfășoare pe tot parcursul școlarizării, dar mai ales la sfârșit de cicluri și la trecerea în viața activă. În realizarea acestor acțiuni trebuie să primeze interesele elevilor dar și cele de pe piața muncii.¹

c). Rolul profesorului în prevenirea și combaterea abandonului școlar – se referă la conlucrarea cu ceilalți factori educativi, iar pe de altă parte la autoperfecționarea activității de predare. Având mai multe cauze la bază, eșecul școlar poate fi prevenit, ameliorat și depășit numai prin cooperarea dintre toți factorii educaționali. Profesorul este acela care trebuie să coordoneze și să asigure consensul dintre acești factori. Valențele interne ale acestei sarcini sunt: de natură pedagogică (ierarhizarea și diferențierea sarcinilor, identificarea dificultăților întâmpinate de elevi, alternarea predării unitare cu a celei diferențiate, organizarea recapitulării și sistematizării, evaluarea corectă, folosirea mijloacelor didactice în acord cu noile conținuturi, modalități de ajutorare a elevilor care întâmpină dificultăți) sau de natură predominant psihologică (diagnosticarea capacității de învățare care să permită o discriminare corectă dintre elevi, asigurarea unui nivel optim al motivării, stimularea și încurajarea elevilor prin cristalizarea sentimentului de succes, respectarea ritmului individual al învățării etc.)

¹ I., Holban, *Orientarea școlară*, Ed. Junimea, Iași, 1973, p.215.

Valorificarea tuturor acestor posibilități virtuale pe care le incumbă strategia didactică depinde de pregătirea și competența profesorului.²

Nu există o delimitare strictă între consilierea psihologică și consilierea educațională, cel puțin din perspectiva problemelor abordate, dar anumite diferențe legate mai ales de competențele celor implicați în a realiza aceste activități în școală se impun. De pildă, profesorul-consilier nu deține competențe în ceea ce numim consiliere de criză, domeniu de intervenție ce ține strict de competența psihologului și care implică cunoștințe, metode și tehnici specifice de intervenție psihologică.

În acest sens, Adriana Băban remarcă :

A încerca să asistăm ca și profesor-consilier și să remediem posibile situații de criză psihologică ale unor elevi (stări depresive sau de anxietate, ideeație suicidară, reacții de doliu, comportamente compulsive, consum de droguri sau dependență de alcool) este deosebit de riscant, arată Adriana Băban (2001, p.15).

Pe de altă parte, profesorul-consilier nu are ca obiectiv și competență evaluarea psihologică a elevilor (utilizarea testelor psihologice presupune vaste cunoștințe de psihodiagnoză). Interpretarea calitativă a multiplelor valențe și relații pe care le implică orice rezultat la un test poate fi realizată doar de către psiholog. În caz contrar, evaluarea psihologică poate avea efecte negative asupra persoanei evaluate.

Consilierea eficientă presupune manifestarea unui complex aptitudinal – atitudinal specific profesiei de psiholog. Consilierul trebuie să demonstreze capacități empatice (empatia constă în capacitatea de a percepe cadrul intern de referință al interlocutorului, cu toate componentele emoționale ale acestuia, fără a te identifica cu acesta.), capacități care se dezvoltă prin exersarea comunicării verbale și nonverbale eficiente. Consilierul trebuie să accepte necondiționat interrelaționarea cu subiectul, indiferent dacă valorile acestuia diferă sau sunt diametral opuse. Activitatea sa trebuie să se bazeze permanent pe contracararea gândirii negative a interlocutorului, concomitent cu găsirea modalităților optime de pozitivare a acesteia - (exemplificare: contracararea posturii de victimă a clientului, prin contra-argumente logice).

Prof. Cristea Marcela,

Liceul Tehnologic „Simion Leonescu” Luncavita

² I., Nicola, *Pedagogie*, Ed.didactică și Pedagogică, București, 1992, p.278.